

סיכום השתתפות בכנס The Inclusive Museum

7-10.8.2015, ניו דלהי, הודו

השנה נערך הכנס השמיני של פורום The Inclusive Museum (המוזיאון המכליל) בנושא "Museums as Civic Centers" (מוזיאונים כמרכזים אזרחיים). זהו פורום בינתחומי שנוסד ב-2008, כשמטרתו להפגיש אנשי שטח וחוקרים לדין על טבעם, יעדיהם, ועיצובם של מוזיאונים העתיד. כיצד יכולים מוזיאונים לשתף יותר מבקרים בפעילותיהם? כיצד משתנה המוזיאון ומתאים את עצמו להוויה העכשווית? כיצד משמש או יכול לשמש המוזיאון כסוכן לשינוי?

השנה השתתפו בכנס 180 חוקרים, אנשי מקצוע, סטודנטים, קובעי מדיניות, ואמנים מיותר מעשרים מדינות, שדנו במוזיאונים ההווה והעתיד כמוסדות מבני אזרחות. הנושא רלוונטי במיוחד למדינה המארחת של הכנס, הודו, העומדת על סף פרץ עצום של בניית מוזיאונים חדשים. כמדינה רבת תרבותית, שתושביה מדברים בשפות שונות, בני דתות שונות, ופזורים על פני מרחב גיאוגרפי עצום ומגוון, קובעי המדיניות התרבותית בהודו מייחסים חשיבות רבה למוזיאונים העתידיים לקום כמוסדות בעלי פוטנציאל גבוה להבניית זהות ואזרחות לאומיים משותפים לכל פלגי האוכלוסייה.

היום הראשון של הכנס נערך במרכז המדע של ניו דלהי, בניין בטון ברוטליסטי עצום שנבנה בשנות ה-90 של המאה העשרים ומכיל מוזיאון, אודיטוריום, וחדרי לימוד. המוזיאון הוא אחד מ-48 מרכזי מדע הפזורים ברחבי הודו. מבקרים בו כ-400,000 תלמידים מדי שנה.

הכנס נפתח בטקס הודי מסורתי של "הדלקת המנורה" (Lighting the Lamp Ceremony) ובדברי ברכה של מנהל רשת מרכזי המדע מר גנגה ראוטלה, יו"ר הפורום פרופ' אמרסוור גלה, נציג יו"ר איקו"ם פרופ' הנס-מרטין הינץ, והקונסול הבריטי במזרח הודו גב' סוג'טה סן.

המושב הראשון כלל שלוש הרצאות מליאה:

1. פרופ' רומילה ת'פר (Thapar), היסטוריונית, אוניברסיטת נרו (Jawaharlal Nehru University), ניו דלהי דיברה על התהליך שעבר על המוזיאונים שבתחילה שימשו כחללי תצוגה אך היום משמשים כמוסדות לחינוך והבניית זהות – לאו דווקא הזהות הדומיננטית. בעבר, תרבות לא מערבית הוצגה כתרבות פרימיטיבית וזרה במוזיאונים אתנוגרפיים. הזרות בין עמים מערביים ואחרים העמיקה גם בשל הבדלי

שפה ודת. ת'פר טוענת שהיום, בעקבות הידע וההכרות החדשה של התרבויות, יש להגדיר מחדש מהי "ציוויליזציה". הגדרה חדשה תשנה את האופן שבו מוזיאונים מציגים את ההיסטוריה, שכן החפצים המייצגים אותה הם בעלי מקורות מגוונים, תהליכיים, ורב תרבותיים. על המוזיאון, לדבריה, להציג מוצגים ויזואליים אבל גם להנכיח את מה שלא נראה.

2. פרופ' מיקל בו (Bogh), מנהל המוזיאון הלאומי בקופנהגן, דנמרק (National Gallery of

Denemark/Statens Museum for Kunst,Denemark) דיבר על האתגר של התאמת תכני המוזיאון לתרבות דינמית ומשתנה. המוזיאון חייב להיות מודע לשינויים תרבותיים ולדעת להגיב אליהם. המורשת התרבותית שייכת לכולם והתפקיד של המוזיאון הוא להיות מקום של דיון.

3. ד"ר אמלי פרינגל (Pringle), ראש המחלקה לחינוך ומחקר בטייט הדגישה את החשיבות של רפלקסיה על העבודה הנעשית במוזיאון. לאחר כל תערוכה או פעילות, היא טענה, יש לערוך חשיבה עמוקה על האירוע – מחקר של הפרקטיקה.

בטייט מודרן מבקרים 6-7 מיליון מבקרים בשנה. להבנתה, התפקיד שלה הוא לדאוג לכך שתהיה להם חוויה מהנה שהיא תוצאה של למידה ושיתוף. בטייט יש צוותים שתפקידם לפתח תכניות לימוד שפונים אל הקהל הרחב המוזמן לחקור באופן עצמאי את התערוכות. המטרה היא לעורר סקרנות ואכפתיות, לנגוע ולרגש. בעקבות החוקר והאוצר אנתוני הוברמן, היא טוענת שידע מניב אכפתיות ומתוכם צומחת אהבה. התגובה שהיא רוצה לקבל מהמבקרים אינה "I get it!" אלא "I love it!".

כדי לזכות בתגובה כזו נדרשת בדיקה עצמית מתמדת. הטייט הגדיר לעצמו 5 ערכי-על: סקרנות, נדיבות, סיכון, אמון, ואהבה. פרינגל מודעת לכך ש"אהבה" בהקשר זה מעוררת תהיות אבל עומדת על כך שהיא המהות ושניתן וצריך "לאהוב" מבלי לחשוש שההגדרה אינה מדעית ואף מגוחכת.

לאחר הגדרת הערכים המוזיאון חייב לבחון את עצמו ולהעריך את העבודה שהוא עושה. בדרך כלל, היא אמרה, מוזיאונים בוחנים כיצד הועברו הערכים שנקבעו אבל יש גם צורך לבדוק כיצד נקלטו. תפקיד הצוות שלה הוא להעלות שאלות לדיון. השאלות נבחנות אמנם בערוצים מקובלים כמו סדנאות, שיח גלריה, וסרטים אבל הם מנסים להעביר אותם בדרכים לא שגרתיות כמו שילוב של אמנים במפגשים שכוללים גם ילדים וגם מבוגרים.

פרינגל הדגישה את החשיבות של ההערכה תוך כדי התערוכה ולא רק לאחריה – בדרך זו ההערכה יכולה להוביל לשינוי ועדכון מיידים ולא רק ללימוד לקחים לעתיד.

Satoyama of Ifugao

לאחר הפסקת צהריים התחלקו משתתפי הכנס לשלושה מושבים מקבילים. הראשון, עסק בשיתופי פעולה עם מבקרים, השני בחשיבה חדשה של רכישות ודימויים במוזיאון, והמושב השלישי, בו הרציתי, עסק, כמו התמה המרכזית של הכנס, במוזיאונים כחללים להבניית אזרחות. בפנל השתתפו ארבעה דוברים:

1. ד"ר ויקי מדנגנג (Madengang), Rice Techno-Complex

Museum, פיליפינים, הציגה כפר בפיליפינים (בו היא עצמה

- מתגוררת) שתושביה מתפרנסים מגידול שדות אורז על צלעות ההרים. הכפר הוא היום ecomuseum ואתר מורשת של יונסק"ו. בהרצאה היא הציגה את המעבר מכפר חקלאי לתיירותי, וייסוד המוזיאון מקומי.
2. ההרצאה שלי, ד"ר סטפני שוש רותם, אוניברסיטת תל אביב: "מוזיאוני שואה כמרחבים מבני אזרחות: יד ושם ומוזיאוני שואה אלטרנטיביים בישראל", הציגה את תפקידו המכונן של יד ושם בהבניית זהות לאומית ואזרחית בשנים הראשונות שלאחר קום המדינה, ומנגד, מספר מוזיאוני שואה קטנים שנוסדו בשנים האחרונות, המציגים אלטרנטיבה לנרטיב הלאומי.
3. יוהן ראוסמוסון (Raussmuesan), דוקטורנט באוניברסיטת קופנהאגן, הרצה על המוזיאון לתולדות העיר. למוזיאון במתכונתו הנוכחית יש מספר מבקרים קטן (כ-60,000) בשנה והוא נמצא עתה בתהליך של שינוי תדמית כדי למשוך מבקרים רבים יותר. המוזיאון החליט לפעול למען הקהילה ולא רק לספר את סיפורה ולכן הוא יזם מספר פרויקטים לשיתוף הציבור. פרויקט אחד למשל, מציב קבוצות של 7-8 בני נוער כ"אחראים" על קהילה מסוימת בעיר. תפקידם לאתר את הצרכים והרצונות של הקהילה ותפקיד המוזיאון הוא לעזור להוציא את הרעיונות לפועל, אם זה תערוכה, תכנית חינוכית או תרבותית, או אירוע. פרויקט אחר המופעל בחסות המוזיאון הוא גינה עירונית. תלמידי בתי הספר היסודיים מהסביבה עובדים בגינה, לומדים על החשיבות האקולוגית שלה, ולומדים על הטבע. הפעילות השנתית הסתיימה בהכנת מאכלים מירקות הגינה – בחללי המוזיאון.
4. קרן אקסל (Exell), UCL Qatar, דוחה ואמית קומר ג'יין (Jain), ניו דלהי, הרצו על מחקר שערכו ובו השוו בין המוזיאון הארכיאולוגי בהאמפי שנמצא באתר החפירות עצמו, למוזיאון Place Hampi Museum בעיירה הסמוכה וידדינגר (Vidyanagar).
- המוזיאון באתר שהוא מוזיאון ממשלתי, מיושן מאד (נוסד ב-1972) ומוזנח. על אף שהוא מכיל מוצגים מרהיבים, הוא לא מושך קהל, מקומי או תיירותי. יש לציין שהוא אינו מכיל את כל השירותים התיירותיים המצופים ממוזיאון כזה, כמו בית קפה, מסעדה, חנות מזכרות, וכ"ד. החוקרים מצאו שהמוזיאון משמש בעיקר כשטח ירוק פתוח והתושבים המקומיים נוהגים לערוך בגינת המוזיאון פיקניקים. לעומתו, המוזיאון הסמוך, שנבנה כשיתוף בין גופים ממשלתיים לפרטיים, אינו מכיל מוצגים אותנטיים ומשמש כהקדמה לביקור באתר עצמו. המוזיאון ממוזג, מודרני, מכיל טקסטים פרשניים ומוצגים אינטראקטיביים. הוא עוצב ומנוהל על ידי חברה אוסטרלית במימון עצמאי.
- כמות המבקרים במוזיאון זה גדולה יותר והחוקרים מציינים את שיתוף הפעולה בין הסמכות הממשלתית לייזמות הפרטית כסוד ההצלחה.
- לאחר הפסקה קלה נערכו שוב 3 מושבים: הפוליטיקה של מורשת ודימויה, מעורבות אזרחית, ומוזיאון וקהילה.
- הרצאות בולטות היו של:
- טים ג'ונס, הגלריה לאמנות בקריסטצ'רץ', ניו זילנד, הרצה על האתגר שעמד בפני המוזיאון לאחר שנסגר לקהל ב-2011 בעקבות רעידת אדמה. המוזיאון החליט להמשיך ו"להתקיים" ועשה זאת על ידי פעילות עשירה וחדשנית באתר האינטרנט.
 - אלקסנדה דרקקיס ואיימי ויינשטין, אוצרות במוזיאון 9/11 בניו יורק, דיברו על האופן בו אספו האוצרים את העדויות שמוצגות במוזיאון, על הדילמות המוסריות שכרוכות בהחלטה של בחירת המוצגים, שזירת הסיפורים השונים, ועל ייצוג המחבלים.

הערב הסתיים בהופעה של ריקודים הודיים מסורתיים.

היום השני של הכנס היה "יום המוזיאונים". המשתתפים בחרו מראש להשתתף באחת משלוש אפשרויות: "שימור עירוני לשימור ערכים אוניברסליים באתר מורשת בינלאומיים", "מוזיאונים כאתרים לשימור מורשת לא מוחשית", "אמנות ואסתטיקה משתפים" (במוזיאון לאמנות מודרנית, ניו דלהי).

אני השתתפתי במסלול הראשון שהיה מרתק ומרגש. היום נפתח בסיור שהציג פרויקט שממומן על-ידי קרן Aga Khan Trust for Culture במתחם Hazrat Nizamuddin Basti בניו דלהי. ה-basti היא שכונה שמשתרעת סביב המקדש והמוזוליאום של Nizamuddin, אחד הקדושים הסופים החשובים ביותר, מן המאה ה-13. השכונה מכילה עשרות מקדשים קטנים ואתרי קבורה שכן, הסופים האמינו שככל שיקברו קרוב יותר לניזמודין כך דרכם לגן עדן תהיה קצרה יותר. למרות שהמקדשים הם עתיקים מאד, השכונה היא חדשה יחסית והיא נוצרה כתוצאה מנהירת פליטים מוסלמים לאחר חלוקת הודו ב-1947, ולאחר מכן בשנות ה-80 של המאה העשרים. הפליטים בנו סביב האתרים הקדושים שכונה צפופה, ללא תשתיות ותכנון שהפכה עד מהרה לאחת משכונות העוני של העיר.

המובילים של פרויקט השימור הבינו שלא יצליחו לשמר את המבנים המתפוררים אם לא ישקיעו גם בטיפוח השכונה שסביבם. במסגרת הסיור ראינו בית ספר שאמנים מקומיים הוזמנו ליצור בו יצירות מרהיבות על קירות המבנה:

ושבחזיתו הוצבו מחשבים "משוריינים" לשימוש כל דיירי השכונה.

כ"כ ראינו שירותים ציבוריים (אין בשכונה תשתית אינסטלציה כך שלפני הפרויקט השתמשו רוקנו דליים ברחוב). לאחר הבנייה הועברה אחזקת השירותים לתושבים. עבור השימוש במתקן המבהיק משלמים 1 רופי (17 רופי=1 שקל), עבור שימוש במקלחת 5 רופי ועבור כביסה 10 רופי.

ראינו גם גן משחקים שהכניסה אליו היא לנשים וילדים בלבד, ובשער מוצב שומר למנוע את כניסתם של הגברים. זה המקום הציבורי היחיד שנשים "מורשות" לצאת אליו לבדן. לטובת הנשים גם פתחו סדנאות לעבודות יד שאת תוצרתן הן מוכרות להשלמת הכנסת המשפחה.

גם העבודה על שימור המבנים היא ייחודית. הקרן מאתרת בעלי מלאכה שעובדים בשיטות המסורתיות והם מלמדים את הצעירים את הטכניקה המסורתית ומפקחים על העבודה בשטח. מעבר לעשרות המקדשים העוברים שיקום, עבודה רבה מושקעת בחידוש גן מרהיב המקיף את האתר המוכר ביותר של המתחם, קבר הומיין (Humayun's Tomb). אדריכל נוף מקומי חקר את ההיסטוריה של הגן והחזיר אליו עשרות זנים של צמחים שנעלמו עם השנים. הגן עתיד להפתח לציבור בעוד שנתיים. לאחר הסיור שמענו הרצאה על הפרויקט, יעדיו, והישגיו, במשרדי הקרן.

היום המרתק נחתם בארוחת ערב חגיגית וסיור במוזיאון לעבודות יד מסורתיות (National Terracotta Museum) כשעה נסיעה מהעיר.

היום השלישי של הכנס נערך במוזיאון הלאומי של הודו (National Museum of India).

הוא נפתח בשלוש הרצאות מליאה מרתקות. ההרצאה הראשונה של פרופ' רוחיט ג'יגיאסו (Jigyasu) נשיא ICAMOS הודו וחוקר במכון לחקר אסונות טבע ושימור עירוני ביפן, עסקה בטיפול באוספים מוזיאליים לאחר אסונות טבע. הוא הציג דוגמאות של הרס כתוצאה של אסונות טבע מכל העולם והזכיר גם את הנזק וההרס שאינם טבעיים, כמו בעירק ובסוריה. הוא הדגיש את החשיבות של העבודה המיידית שצריכה להיעשות וסיפר על פרויקט "עזרה ראשונה למען תרבות" שהקים. הפרויקט יצר רשת מקושרת באינטרנט ובה עצות של פעולה מייד לאחר אסון. בנוסף, הפרויקט מציע קורסים אינטנסיביים לעובדי מוזיאונים באיזורים מועדים לפורענות, ולאחרונה הם מציעים גם קורסי הכשרה לחיילים ושוטרים שהם הכוח הראשון שמגיע אל אזרחי האסון.

הרצאת המליאה השנייה היתה של עיתונאית ה-Washington Post והאוצרת רמה לקשמי (Lakshmi). לקשמי

סיפרה על תהליך הקמת מוזיאון Remember Bhopal Museum, שנחנך ב-2014 להנצחת האסון שחל ב-2.12.1984 כאשר דלף מיכל ציאניד במפעל דשנים אמריקאי בעיר. באסון נהרגו מעל 12,000 אנשים וכ-150,000 סובלים מתחלואים שונים שנגרמו להם בעקבות שאיפת הגז הרעיל. בהליכים המשפטיים שלאחר האירוע, התושבים לא זכו לפיצוי הולם והרגישו מופקרים על ידי הממשלה שלא הגנה עליהם כראוי. הכנס שהצטרף כלפי הממשל מנע הקמה של מפעלי הנצחה ממשלתיים.

ב-2004 החלה יוזמה מקומית להקים מוזיאון שיספר על האירוע מנקודת המבט של הקורבנות. התערוכה היא היסטורית ומבוססת על העדויות שגבתה העיתונאית.

הרצאת מליאה אחרונה היתה של קניקה סינג (Singh) מאוניברסיטת אמבדקר (Ambedkar), ניו דלהי, על הדילמה בייצוג רב-תרבותי במוזיאון. היא סיפרה על הדילמה שעמדה בפני המוזיאון בפונג'אב כאשר החלו להציג בו אוסף של ספרים קדושים עתיקים. היא הסבירה שבדת הסיקית הספר נתפס כאל: מלבישים אותו, משכיבים אותו לישון בתוך מיטה, לא נועלים נעליים בחדר בו הוא מוצג. במוזיאון הוא הוצג "ערום" ולא זכה לטקסים המקובלים. קמה קול צעקה והמוזיאון נאלץ להעסיק כהן דת שיטפל כראוי בספרים. כתגובה, מחתה הקהילה המוסלמית שספריה לא זוכים לכבוד דומה, ולכן, על אף שמעמד הספר שונה לחלוטין באסלאם, המוזיאון נאלץ "לכסות" גם את הספרים המוסלמיים שבאוסף. היא הציגה דוגמא נוספת ממוזיאון לתרבות ילידית בקנדה. הקהילה דרשה מהמוזיאון לאסור על נשים מלהתבונן בחפץ קדוש מסוים. כאן נוצר ניגוד שלא ניתן ליישב – מצד אחד הרצון של האוצרים לכבד את המסורת ומן הצד השני ערכי דמוקרטיה ושוויון.

סינג הביאה את הדוגמאות ההלו כדי להדגיש את המאבק הפוליטי סביב ייצוגים רב-תרבותיים. היא הזכירה כי שתרבויות שאינן דומיננטיות אינן תמיד קרובן, הן יכולות גם להיות מקרבנות וכי יש לשמר מעל לכל את ערכי הדמוקרטיה והשוויון של המוזיאון.

לאחר הרצאות המליאה שוב התחלקו המשתתפים ל מושבים מקבילים שעסקו ב"חינוך מוזיאלי", "נגישות במוזיאון", "הדינמיקה של חללים אזרחיים", "הרחבת ההשפעה של מוזיאונים", ו"פנייה לקהל לא קונבנציונאלי".

היום הרביעי של הכנס היה סיור לטאג' מהאל... אכן אחד מפלאי עולם.

